DEN INTERNATIONALE ØKONOMISKE SITUATION

DEN ØKONOMISKE UDVIKLING I NORGE

Når man læser beskrivelser af det norske konjunkturforløb i de seneste år kan man ikke undgå at blive slået af mange lighedspunkter med det samtidige forløb i Danmark. Trods de meget iøjnefaldende forskelle i erhvervsstruktur, geografiske forhold og udenrigshandel – forskelle, som i mange forbindelser gør det naturligt at være tilbageholdende med at drage sammenligninger mellem de to lande – har der siden 1959 været en betydelig parallellitet i udviklingen. Det har derfor en vis interesse, også for den hjemlige diskussion om den økonomiske politiks tilrettelæggelse, at se på de norske erfaringer og herunder at lægge vægten særligt på de konsekvenser, som nordmændene har draget i den økonomiske politik. På visse punkter er der markante forskelle i forhold til den danske holdning, især i pengepolitikken og i synet på direkte indgreb i prisdannelsen.

Det er ikke vanskeligt at finde materiale om den norske konjunkturudvikling. Bortset fra årsrapporterne om den norske økonomi fra OECD, der giver en klar og kortfattet oversigt over de vigtigste problemer – senest OECD Survey: Norway, June 1962 – er finans- og tolldepartementets årlige publikation om nationalbudsjettet, der fremlægges for Stortinget i begyndelsen af oktober hvert år til brug for debatten om den almindelige økonomiske situation og om finansloven, den vigtigste kilde. Publikationen svarer i omfang til Den økonomiske Årsoversigt her i landet og gør sig især fortjent til sin mere ambitiøse titel ved at indeholde et specificeret skøn over de vigtigste komponenter i bruttonationalproduktet. Årsberetningerne fra Norges Bank er en vigtig kilde til oplysninger om udviklingen i betalingsbalancen og i likviditeten; de indeholder udførlige kommentarer om pengepolitikken. Statistisk Sentralbyrå udgiver desuden i januar en detailleret årsoversigt over det forløbne år, senest Økonomisk Utsyn over året 1961. Endelig offentliggøres hvert fjerde år et langtidsprogram for den norske økonomi, hvoraf det seneste er Langtidsprogrammet 1962–65, der var til drøftelse i Stortinget i april 1961. I det følgende er alle disse publikationer anvendt med hovedvægten på beskrivelsen i Nasjonalbudgettet 1963[1]).

[1]) En yderligere, grundig rapport fra Valutafonden er ikke offentligt tilgængelig, idet det er IMF's synspunkt, at råd til medlemslandenes regeringer er mere effektive, når de gives i fortrolighed.

KONJUNKTURSITUATIONEN I 1962 OG DENS BAGGRUND

Norge har ligesom Danmark oplevet et usædvanligt kraftigt økonomisk opsving i de seneste år. Selv om kontrasten til de tidligere år af halvtredserne er noget mindre dramatisk end her i landet, hvor 1957 danner grænsen mellem en længere periode med utilfredsstillende vækst og ledig arbejdskraft og en voldsom konjunkturopgang, er den dog yderst mærkbar.

Norge havde allerede i 1950 nået fuld beskæftigelse, og den langsomme vækst i arbejdsstyrken – i gennemsnit for 1950'erne kun ca. 0,3 procent årligt – satte en overgrænse for stigningen i nationalproduktet. Trods en investeringskvote på næsten 30 procent (brutto) sammenlignet med et vesteuropæisk gennemsnit på 20 procent lykkedes det ikke Norge at komme ind i en periode med hastig vækst. De væsentligste grunde hertil var – bortset fra knapheden på arbejdskraft – at investeringerne fortrinsvis blev foretaget i meget kapitalintensive sektorer som skibsfart og kraftforsyning, og at de geografiske og klimatiske forhold i Norge i almindelighed gør investeringerne dyrere end andetsteds. Den økonomiske politik har i hele efterkrigstiden taget sigte på at skabe plads for denne meget omfattende investeringsaktivitet gennem opsparingsfremmende foranstaltninger. Den offentlige opsparing har i størstedelen af perioden andraget nær ved halvdelen af den samlede opsparing. Denne offentlige opsparing er for størstedelens vedkommende blevet udlånt gennem de såkaldte statsbanker (omtales nedenfor) til byggeri, kraftforsyning og erhvervsliv. Men også udenlandsk opsparing – d. v. s. underskuddet på den løbende betalingsbalance – har spillet en vigtig rolle i investeringsfinansieringen.

Da konjunkturopsvinget i Vesteuropa for alvor kom i gang i 1959, forplantede virkningerne sig hurtigt gennem den konjunkturfølsomme norske eksport til den indenlandske aktivitet. Vareeksporten kom ind i en stigningstakt på 7–8 procent årligt; samtidig sted imidlertid importen betydeligt kraftigere, og da fragtindtægterne, der brutto er af samme størrelse som vareeksporten, kun langsomt kunne sættes i vejret, blev nettovirkningen på det løbende betalingsbalanceunderskud yderst kortvarig. I de sidste tre år har det vist en stigende tendens, foreløbigt kulminerende med et underskud i 1961 på 1,5 mia. kr. Dette underskud ligger væsentligt højere end de normale, langfristede muligheder for at låne i udlandet.

Ligesom i Danmark viste der sig i løbet af 1961 endnu et symptom på vanskelighederne ved at opretholde ligevægten i en økonomi gennem en længere periode med hurtigere vækst end sædvanligt. Det norske prisniveau steg i løbet af 1961 med 5 procent; de væsentligste årsager hertil var kraftige lønstigninger og forhøjelser af fødevarepriserne. Importpriserne lå derimod fortsat stabilt på et relativt lavt niveau.

I 1961 udløb den lange række overenskomster, der var blevet sluttet på det private arbejdsmarked i 1958. Aftalerne fra 1958 havde givet lønmod-

TABEL 1.

Norges bruttonationalprodukt og dets anvendelse.

Mill. norske kroner	1955	1957	1959	1960	1961
Privat forbrug	14,8	16,6	18,2	19,4	21,2
Offentligt forbrug	2,7	3,3	3,8	3,9	4,2
heraf civilt	1,8	2,3	2,7	2,9	3,1
militært	0,9	1,0	1,1	1,0	1,1
Bruttoinvesteringer	9,6	11,4	12,1	13,2	14,9
heraf byggeri m.v.	4,3	5,1	5,5	5,8	6,4
maskiner, transportmidler	2,6	3,0	3,2	3,9	4,3
skibe	2,6	2,9	3,5	2,9	3,6
lagerændringer	0,1	0,4	÷0,1	0,6	0,6
Eksport af varer og tjenester	10,1	13,2	12,7	13,6	14,3
heraf vareeksport	4,3	5,4	5,6	6,0	6,2
bruttofragtintægter	4,4	6,2	5,7	5,9	6,1
Samlet efterspørgsel	37,2	44,6	46.9	50,1	54,6
Modsvares af:					
Import af varer og tjenester	10,9	13,0	13,2	14,4	15,6
heraf vareimport ekskl. skibe	6,3	7,5	7,4	9,0	9,5
skibe	1,5	1,6	2,1	1,5	2,1
Bruttonationalprodukt	26,3	31,6	33,7	35,7	38,9

Kilde: Økonomisk Utsyn 1961 og Nasjonabudsjettet 1963.

tagerne ret beskedne generelle forbedringer og en nedsættelse af det ugentlige antal arbejdstimer fra 48 til 45. Det må erindres, at 1958 i Norge var et år med næsten stagnerende produktion, således at baggrunden ikke var egnet til større lønfremstød. Ved en årlig lønglidning på 3–4 procent havde lønmodtagerne siden opnået en mærkbar realindkomstfremgang, da prisniveauet i 1959 og 1960 var næsten uændret. Men fremgangen var ikke ligeligt fordelt, og det var efterhånden fem år siden, man havde ført decentraliserede lønforhandlinger. Der var således, ganske som det var tilfældet i 1961 i Danmark, opstået skævheder i lønstrukturen, som overenskomstforhandlingerne skulle råde bod på.

Den gennemsnitlige stigning i timefortjenesterne, der blev resultatet af forårets forhandlinger, var på 10 procent med en betydelig spredning mellem grupperne. Dette tal giver formentlig et overdrevet billede af selve overenskomstfornyelsens virkninger. Aftalerne fra 1958 indeholdt nemlig en bestemmelse om halvautomatisk regulering efter pristal, derved at lønmodtagerne kunne kræve forhandlinger optaget, såfremt pristallet steg med ca. 4 procent. Pristallet passerede den kritiske værdi samtidig med aftale-

periodens udløb, og dette bidrog utvivlsomt til lønstigningerne. De nye overenskomster fik to års varighed og kom ikke til at indeholde nogen klausul om pristalsregulering. Til gengæld blev der truffet aftale om lønforhøjelser på 2–4 procent i 1962 ved midten af aftaleperioden.

Sammenholdt med den produktivitetsstigning på ca. 3 procent, der synes at have fundet sted i 1961, gav aftalerne på arbejdsmarkedet en gennemsnitlig forhøjelse af lønomkostningerne per produceret enhed på omkring 7 procent. Men der var også andre årsager til bruddet på den norske prisstabilitet.

Regeringen sluttede i foråret 1961 en to-års aftale med landbrugets organisationer om en forhøjelse af dette erhvervs indkomster nogenlunde i takt med andre samfundsgruppers. Under forhandlingerne lagde man særlig vægt på at tilvejebringe paritet over for lønudviklingen for industriarbejdere; aftalen kom dog ikke til at indeholde bestemmelser om indeksregulering, men det blev lige som for lønmodtagerne bestemt, at der kunne ske prisforhøjelser midt i aftaleperioden. I øvrigt fulgte aftalen retningslinierne fra den foregående aftale af 1958, ifølge hvilken der indførtes højere gennemsnitspriser for mælkeprodukter, kalve- og svinekød, æg og en række kornsorter. Landbrugsorganisationerne overvåger, at priserne holder sig på dette niveau; stiger de væsentligt herover, har regeringen myndighed til at øge importen. Det anslås, at aftalen i 1961 indebar en forøgelse af de selvstændige landbrugeres indkomster på mindst 10 procent. Den direkte virkning på pristallet har været af størrelsesordenen 1 procent.

Lighedspunkterne med udviklingen i Danmark i 1961 er slående, så længe man betragter pengeindkomster og priser. Skal man kort sammenfatte den norske konjunktursituation ved udgangen af 1961, må det blive en beskrivelse, der lyder velkendt. Produktionen var fortsat hastigt stigende – der var ikke i Norge som i de fleste vesteuropæiske lande tegn på nogen åndepause – og lå 16–17 procent over niveauet tre år før, da det kraftige opsving satte ind. Men det voksende betalingsbalanceunderskud og stærke prisstigninger tydede på et kraftigere efterspørgselspres end det ville være muligt at opretholde i længden. Ledigheden i sommerhalvåret var kommet ned på ca. 5000 eller langt mindre end 1 procent af arbejdsstyrken. Men det var efterhånden blevet klart, at de impulser, der havde sat ekspansionen i gang – i første række eksporten – havde tabt en væsentlig del af deres styrke.

I 1962 er den økonomiske fremgang fortsat, men i et noget roligere tempo end tidligere. Årsagen hertil er at finde dels i de indgreb, regeringen har foretaget og som nærmere skal omtales nedenfor, dels i en yderligere afsvækkelse af eksportens rolle i ekspansionen. Forløbet har som helhed været nogenlunde som forudset af regeringen ved fremlæggelsen af nasjonalbudsjettet for 1962: bruttonationalproduktet i konstante priser vil i 1962 stige

med 4 procent, så vidt man kan dømme efter oplysningerne fra årets første otte-ni måneder. Men der er sket så væsentlige forskydninger i efterspørgslens sammensætning, at der næppe er grund til at yde de norske økonomer uforbeholden anerkendelse for deres forudsigelse.

TABEL 2

Bruttonationalproduktet fordelt på sektorer.

	1961 mill. kr.	Anslået procentvis mængdeændring 1961/62	1962/63
Landbrug	2053	− 4	4–5
Skovbrug	979	− 1	1
Fiskeri	855	−11	−1
Minedrift, industri	9682	4	3–4
Bygge- og anlægsvirksomhed	2823	4– 5	2
Kraft- og vandforsyning	1085	10–11	6
Varehandel	7005	5	3
Søtransport	4224	7– 8	8
Anden samfærdsel	2194	4– 5	5
Øvrige erhverv	8020	4	3–4
Bruttonationalprodukt	38920	4	4

Kilde: Nasjonalbudsjettet 1963.

Tabel 2 viser de i Nasjonalbudsjettet 1963 fremlagte skøn over ændringerne i de vigtigste sektorers bidrag til bruttonationalproduktet fra 1961 til 1962 og forudsigelserne om udviklingen ind i 1963. Det fremgår heraf, at fremgangen har været højst uensartet.

Landbruget har haft et usædvanligt dårligt år som følge af ugunstige vejrforhold. En tilbagevenden til normal høst i 1963 vil således betyde en betydelig produktionsstigning i forhold til indeværende år. Arbejdsstyrken i landbruget er jævnt faldende med et par procent om året; medhjælpertallet er nu nede på halvdelen af niveauet fra 1955, men årlige produktivitetsstigninger har hidtil mere end opvejet denne afgang.

Fiskeriet har ligeledes haft et utilfredsstillende år. Det er især fangsten af vintersild, der er gået tilbage; den udgør nu knap 10 procent af den gennemsnitlige fangst i årene 1948–57. Også hvalfangsten har i en årrække været i tilbagegang, og samtidig med nedgangen i fangstmængden har priserne på hvalolie været faldende.

Industriproduktionen forventes at øge med 4 procent; stigningstakten synes at ville blive en anelse lavere i 1963. Fremgangen har været ret uensartet fra branche til branche som følge af mangelen på faglært arbejdskraft og forskelle i eksportmulighederne. Selv om eksportvanskelighederne for enkelte vigtige sektorer snarere synes at have givet sig udtryk i forøgelser af færdigvarelagrene end i aftagende produktionstempo, har der været stag-

nation i store dele af træforædlingsindustrien – især som følge af en omfattende aftale mellem de skandinaviske producenter om produktionsbegrænsning for træmasse, cellulose og visse papirkvaliteter – og i fremstillingen af jernlegeringer. Jern- og metalindustrien som helhed har haft betydelig ordretilgang og tilfredsstillende eksport, og dette gælder også aluminiumproduktionen. Maskinindustrien og transportmiddelindustrien, herunder skibsværfterne, har ligeledes haft et fremgangsrigt år og ligger inde med så mange ordrer for 1963, at deres kapacitet er fuldt udnyttet. Disse brancher har haft vanskeligt ved at skaffe faglært arbejdskraft.

Bygge- og anlægsvirksomheden er steget i et lidt roligere tempo end i de foregående år. Det fuldførte areal i årets første syv måneder lå dog 8 procent over den tilsvarende periode i 1961, medens påbegyndelserne kun var steget med et par procent; det dårlige vejr har selvsagt sammenhæng hermed. Stigningen har været særligt stærk for industri- og institutionsbyggeri og mindre udtalt for boligbyggeri; alle former for byggeri er under offentlig regulering, der administreres gennem de respektive ressortministerier. I 1963 regner man med en afsvækkelse af stigningstempoet på grundlag af en undersøgelse om erhversforetagendernes investeringsplaner; men uanset antallet af ansøgninger om byggetilladelse vil man næppe lade stigningen blive af samme omfang som i 1962.

Beskæftigelsen ligger fortsat meget højt, og tilvæksten synes for tredje år i træk at overstige den naturlige tilvækst til arbejdsstyrken. Omfanget af de offentlige beskæftigelsesarbejder har følgelig været usædvanlig lavt. En bemærkelsesværdig tilgang af kvinder har muliggjort den kraftige stigning i arbejdsstyrken i tjenestefagene[2]). Ledigheden var i sommermånederne helt minimal, især i de store byer, men også sæsonledigheden er stærkt reduceret, bl. a. som følge af de offentlige instansers bestræbelser for at henlægge offentligt byggeri til vintermånederne. Ved tilskud til rejse- og flyttehjælp og familietilskud til personer, som gennem arbejdsanvisningen bliver formidlet til arbejde i industri og transport og må føre to husholdninger, har man søgt at øge arbejdskraftens mobilitet. Det vil næppe blive muligt i 1963 at øge beskæftigelsen i samme tempo som hidtil under ekspansionen.

Ser man på bruttonationalproduktets sammensætning efter anvendelse – se i øvrigt tabel 5 sidst i nærværende artikel – er det for det første interessant at bemærke, at det private forbrug kun har udvist en beskeden stigning – ca. 3 procent i faste priser – trods den voldsomme indkomstfremgang for næsten alle grupper i samfundet i 1961. Nasjonalbudsjettet skønner, at forbrugernes disponible realindkomst er gået op med mindst 6 procent, og der er alle tegn på en usædvanlig kraftig stigning i den personlige opspa-

[2]) Det forhold, at man i Norge har en frivillig sambeskatningsordning for lønmodtagere, har måske gjort det lettere at øge tilgangen af kvindelig arbejdskraft.

ring. Oplysninger om de mest likvide opsparingsformer, indskud i sparebanker og i postsparebanken, peger i samme retning. Det skal nævnes, at der i 1960 og 1961 blev foretaget ekstraordinært store indkøb af visse varige forbrugsgoder, især personbiler og fjernsynsapparater, således at forbrugerne har været tvunget til at foretage en betydelig opsparing gennem afbetalingskontrakter. Det er en af de vigtigste usikkerhedsfaktorer i bedømmelsen af den nuværende danske konjunktursituation om der har været en tilsvarende virkning af de forcerede indkøb her i landet inden omsætningsafgiftens ikrafttræden i sommer. Hvis man tør lægge de norske erfaringer til grund, kan man vente en mærkbar kontraktiv virkning oven på en sådan indkøbsbølge.

Bedømmelsen af forbrugets udvikling i 1963 er højst usikker på grund af de forestående overenskomstforhandlinger. Nasjonalbudsjettet anslår, at forbruget vil stige med 3 procent i faste priser også i 1963, men forudsætningerne for et sådant skøn er ikke umiddelbart tilgængelige.

Det offentlige forbrug, såvel militært som civilt, har i 1962 været den hastigst voksende del af den samlede efterspørgsel, og det forventes ud fra den i Norge ofte fremhævede opfattelse af det ønskelige i at lade den offentlige sektor lægge beslag på en stigende andel af nationalproduktet, at den offentlige sektor også i 1963 vil spille en konjunkturstimulerende rolle, se herom nedenfor.

Bruttoinvesteringerne er steget noget mere end ventet, idet erhvervslivets faste investeringer har været stærkt voksende. Skibsimporten har derimod været mindre end ventet, og man imødeser en betydelig stigning i 1963. Byggeriets omfang er allerede omtalt; også det lå i overkanten af tidligere skøn. Det kan forekomme overraskende, at det totale investeringsomfang i en økonomi, hvor det offentlige har så stor indflydelse som i Norge, kan berede nogen større overraskelser. Man må vente, at myndighederne i 1963 vil søge at få så nøje føling med investeringerne, at den i nasjonalbudsjettet skønnede stigning på 3 procent ikke bliver langt fra den faktiske.

Vareeksporten steg til gengæld noget langsommere end forudset i Nasjonalbudsjettet 1962. Afsætningsforholdene for nogle af de vigtigste norske eksportvarer har været præget af, at produktionskapaciteten synes at løbe forud for efterspørgslen på det internationale marked; tydeligst gælder dette for en række forædlede træprodukter. Samtidig har markedet for hval- og sildeolie været stærkt trykket. Disse tendenser er ikke ganske blevet opvejet af den gunstige udvikling for eksporten af maskiner, aluminium og en række andre varer. Som helhed regner man med en stigning i vareeksportens mængde på næsten 6 procent, men da priserne er faldet med gennemsnitligt et par procent, er eksportindtægterne kun vokset med 4 procent. Der ventes en nogenlunde lignende udvikling for vareeksporten i 1963. UK er fortsat klart det mest betydningsfulde marked, af nogenlunde samme

omfang som de seks medlemslande i Det europæiske økonomiske Fællesskab tilsammen.

Handelen med skibe og udviklingen på fragtmarkedet spiller en helt afgørende rolle for den samlede norske vare- og tjenestebalance. Nettoimporten af skibe er vanskelig at forudse, men den synes at stabilisere sig lidt under 2 mia. kr. om året. Den norske flåde vokser for øjeblikket med 7–8 procent om året og oplægningerne er fortsat relativt små. Tankmarkedet bedredes mærkbart i løbet af 1962, medens tørlastmarkedet forværredes. Tilsammen antages det, at nettofragtindtægterne vil stige med ca. 3 procent i såvel 1962 som i 1963. Omlægningen til større skibsenheder og udsigterne på fragtmarkedet i det hele taget giver heller ikke på længere sigt grundlag for nogen optimisme.

Vareimporten bortset fra skibe ligger henved 5 procent over 1961-niveauet med maskinimporten som den hastigt voksende komponent. Priserne har været meget stabile[3]).

Som det fremgår af Tabel 3 er det ikke lykkedes Norge at komme

TABEL 3

Betalingsbalanceunderskuddets financiering 1961–63.

Mill. kr.	1961	1962	1963
Eksport af varer og tjenester	10296	10575	11020
Import af varer og tjenester	÷ 11616	÷ 11800	÷ 12250
Vare- og tjenestebalancen netto	÷ 1320	÷ 1225	÷ 1230
Renter og andre løbende poster netto	÷ 180	÷ 225	÷ 270
Løbende poster netto	÷ 1500	÷ 1450	÷ 1500
Andre kapitaludgifter (÷):			
Udlån til skibseksport netto	÷ 100	÷ 25	–
Afdrag på offentlige lån	÷ 250	÷ 270	÷ 250
Afdrag på andre lån	÷ 52	÷ 50	÷ 50
Kapitaludgifter ialt	÷ 1902	÷ 1795	÷ 1800
Modsvares af:			
Låntagning ved skibsimport, netto	1116	400	500
Offentlig lånoptagning	286	425	300
Anden lånoptagning	169	100	100
Anden kendt kapitalimport, netto	281		
Ændring i valutastilling (+ fald, ÷ stigning)	÷ 236	870	900
Fejl og udeladelser	286		
Kapitalindtægter ialt	1902	1795	1800

Kilde: Nasjonalbudsjettet 1963.

[3]) Tallene for eksport og import i Tabel 3 og stigningsprocenterne i Tabel 5 sammenfatter varer (inkl. skibe) og tjenester og lader sig derfor ikke umiddelbart sammenligne med ovenstående oplysninger.

nærmere ved en ligevægt på vare- og tjenestebalancen i 1962. Underskuddet på de løbende poster er ligesom i 1961 på 1,5 mia. kr. og vil sandsynligvis også i 1963 blive af dette omfang, d. v. s. af samme størrelsesorden som den norske valutareserve. Finansieringen af dette meget betydelige underskud undergår imidlertid visse ændringer, idet låntagning ved skibsimport og træk på valutareserverne kommer til at spille en mindre fremtrædende rolle, samtidig med at den offentlige låntagning og – navnlig – forskellige former for privat kapitalimport er i tiltagende. Blandt de sidste spiller forretningsbankernes korte lån i udlandet en væsentlig rolle; disse lån danner ofte basis for udlån i udenlandsk valuta til norske virksomheders import af skibe og varer. Det har vakt nogen bekymring hos de norske myndigheder, at en så stor del af disse lån er af yderst kortfristet karakter og således stærkt afhængige af forholdene på de internationale valutamarkeder; risikoen for at de pludselig ikke lader sig forny forekommer betydelig.

Heller ikke det andet symptom på uligevægt i den norske økonomi, de kraftige prisstigninger, har i 1962 ladet sig bringe under kontrol. Fra midten af 1961 til midten af 1962 steg forbrugerpriserne med 6 procent, hvoraf henved halvdelen skyldtes stigende fødevarepriser. Den samlede lønsum synes fra 1961 til 1962 at ville øges med 12–13 procent; heraf skyldes ca. 3 de i 1961-aftalerne nedfældede reguleringer, ca. 1,5 vækst i arbejdsstyrken og 3–4 procent lønglidning. Det må selvsagt tages i betragtning, at aftalerne først trådte i kraft ved midten af 1961, således at de 12–13 procent i al fald overvurderer stigningstakten efter aftalernes indgåelse. Forbrugernes disponible realindkomst steg, som ovenfor nævnt, med ca. 6 procent.

NORSK ØKONOMISK POLITIK; REGULERING AF LIKVIDITETEN

Den kraftige økonomiske ekspansion siden 1958 er blevet støttet af den norske økonomiske politik. Finanspolitikken blev frem til 1961 gradvist mere ekspansiv; overskuddet på drifts- og anlægsbudgettet var aftagende, og i dette år var der for første gang en nettotilførsel af likviditet fra den offentlige sektor. Ændringerne i finanspolitikken var yderst gradvise; der var ikke, som her i landet fra finansåret 1960/61 til det derpå følgende, tale om et meget brat fald i overskuddet på drifts- og anlægsbudgettet. Til gengæld må man sige, at de norske myndigheder lod ekspansionen gå meget langt, før de ad finanspolitisk vej gav udtryk for nogen bekymring over udviklingen i betalingsbalance og priser.

I finansåret 1962 (sammenfaldende med kalenderåret) påregnes et overskud på 350 mill. kr., eller 200 mill. mindre end i det foregående år. Budgettet for 1963 forudser et yderligere mindre fald. Til gengæld sker der en svag indskrænkning i den offentlige udlånsvirksomhed i de to år. Som helhed må man sige, at det er en mild bremse, der lægges på den alminde-

lige økonomiske aktivitet. Det fremgår også af formuleringen i Nasjonalbudsjettet 1963, hvor det om det offentliges budget hedder, at det er »lagt opp med sikte på at totalvirkningen ikke skal bli mer ekspansiv enn året før«. Nogen krisestemning søger regeringen således ikke at fremmane.

Finanspolitikken er imidlertid ikke det eneste virkemiddel i den økonomiske politik og spiller i al fald en mindre dominerende rolle i Norge end her i landet. Byggereguleringen, prispolitikken og ikke mindst pengepolitikken er nok så vigtige.

Det er allerede nævnt, at byggereguleringen har muliggjort en bedre balance i denne vigtige sektor i 1962; der har været vist tilbageholdenhed med tildelingen af kvoter, især til boligbyggeriet, og færdiggørelserne er steget hurtigere end påbegyndelserne, således at en forlængelse af byggetiden kan undgås. Ud over kontrollen gennem kvoterne har regeringen gennem udlånspolitikken i de fire-fem statsbanker, der deltager i byggeriets finansiering, en nøje føling med dette marked.

Indgreb i prisdannelsen har også været anvendt. I begyndelsen af januar 1962 indførtes prisstop for et meget bredt udsnit af hjemmemarkedsvarer. Producenternes vejledende bruttopriser måtte ikke stige over niveauet fra november 1961, og priser og avancer fastsat af producent- eller forhandlersammenslutninger blev fastfrosset. Den norske importliberalisering må også ses i nær sammenhæng med bestræbelserne for at stabilisere prisniveauet. I efteråret 1961 påtog Norge sig at eliminere næsten alle kvantitative restriktioner ved udgangen af 1962 og ophørte at påkalde sig GATT's Article XII, d. v. s. at man gav afkald på at retfærdiggøre de få tilbageblevne restriktioner ved at henvise til betalingsbalancevanskeligheder. Dette formelle skridt betyder, at man er villig til at gå ind i realitetsdrøftelser med underskriverne af GATT og medlemslandene i Valutafonden om en fjernelse af de sidste restriktioner – i sig selv et bemærkelsesværdigt skridt for et land med et så betydeligt underskud på vare- og tjenestebalancen.

Endelig har man lagt stor vægt på pengepolitikken, og da dens tilrettelæggelse afviger en del fra tilsvarende foranstaltninger i andre vesteuropæiske lande, skal den gøres til genstand for nærmere omtale. Den er præget af mistro til de generelle pengepolitiske midler: diskontoændringer, markedsoperationer og andre indgreb i pengeinstitutternes likviditet, og søger mere direkte at regulere disses udlån og dermed likviditeten uden for pengeinstitutterne.

I 1951 oprettedes på finansministerens initiativ det såkaldte Samarbeidsnemda med repræsentanter for finansministeriet, Norges Bank og de private pengeinstitutter. Udover i almindelighed at udøve en rådgivende funktion ved pengepolitikkens tilrettelæggelse skulle nævnet diskutere retningslinier for pengeinstitutternes udlånsvirksomhed og likviditet.

Nævnet har spillet en vigtig rolle i de sidste to år efter vedtagelsen af en rammeaftale om dets virksomhed i perioden 1960–64. Denne aftale, der udfyldes ved mere specifike aftaler for ét år ad gangen, pålægger forretningsbanker, sparebanker og livsforsikringsselskaber på nærmere angivne betingelser i årsaftalerne at øge deres beholdning af stats- og statsgaranterede obligationer med et absolut beløb eller i et vist forhold til stigningen i deres indlån (forvaltningskapital). Denne bestemmelse viser, at samarbejdet i nævnet ikke alene tager sigte på at regulere det totale kreditomfang, men også dets sammensætning og dette på en sådan måde, at offentlige låneformål til enhver tid kan prioriteres.

Af større betydning har det imidlertid været, at man også direkte har givet forskrifter om udlånene. Efter en lang »liberal« periode besluttede man midt i 1961, at et loft over udlånene ville kunne yde et væsentligt bidrag til at bremse den inflationære udvikling, der som nævnt ovenfor var i gang. Man henstillede derfor til forretningsbankerne at nedbringe de samlede udlån med godt 3 procent i løbet af fire måneder, og lignende aftaler blev truffet med sparebankerne og livsforsikringsselskaberne. Det lykkedes bankerne at overholde denne aftale, idet de var kommet gennem den sæsonmæssige forøgelse af udlånene, der finder sted i forårsmånederne. Endvidere skete der en mindre forskydning over imod lån i fremmed valuta, en udlånsform, der ikke var omfattet af aftalen. Disse udlån udgør kun knapt 10 procent af de samlede udlån, men deres andel har været stigende. Størstedelen af disse lån finansierer, som nævnt ovenfor, import af varer – ofte skibe – og tjenesteydelser og øger således ikke direkte den indenlandske efterspørgsel. De aflaster imidlertid det indenlandske kreditmarked og gør dermed en kontrol, der retter sig udelukkende mod dette, mindre effektiv. Bankerne har foretaget denne udlånsudvidelse på basis af øget gældsstiftelse til udlandet; ikke blot forringedes deres nettovalutastilling i løbet af 1961 med godt 400 mill. kr. – fra +250 til ÷150 mill. kr. – men den kortfristede valutagælds andel i de udenlandske forpligtelser steg til langt over halvdelen. De norske banker er derved kommet i en udsat likviditetssituation, hvilket statsrepræsentanterne i Samarbeidsnemnda tog som anledning til endnu engang at minde dem om, hvor velegnede statsobligationer er som likviditetsreserve. I betragtning af regeringens udtalte modvilje mod at benytte svingninger i renteniveauet til at regulere den økonomiske aktivitet har der rent faktisk været ringe kursrisiko ved at ligge med selv relativt langfristede obligationer. Den effektive rente af lange statsobligationer har ligget stabilt omkring 4,5–5 procent, tilsyneladende uden skelen til konjunktursituationen, og diskontoen er kun blevet ændret én gang i efterkrigstiden, i 1955, da den blev hævet fra 2,5 til 3,5 procent.

I 1962 tilstræbte man en udvidelse af pengeinstitutternes udlån af omtrent samme omfang som i 1960, men noget mindre end i 1961; især lagde

man vægt på at undgå en eksplosionsagtig udvidelse af kreditgivningen i årets første halvdel. Man kan ikke siges at have haft nogen ubetinget succes; ganske vist blev udlånsstigningen mindre end i 1961, men der viste sig atter at være huller i aftalen.

TABEL 4

Nettostigning i udlån til private og erhvervsvirksomheder.

(Mill. kr.)

Långiver	1958	1959	1960	Første halvår 1961	Første halvår 1962
Forretningsbanker[1])	273	379	524	1018	733
Sparebanker	202	216	244	299	263
Livsforsikringsselskaber	80	123	95	123	168
Statsbanker	155	167	234	249	274
Kreditforeninger	4	50	76	67	91
Obligationsmarkedet	63	85	70	125	155
Ialt	777	1020	1243	1881	1684

[1]) Inklusive udlån i fremmed valuta.
Kilde: Nasjonalbudsjettet 1963.

Trods Samarbeidsnemnda's henstillinger i aftalen for 1962 voksede udlånene i fremmed valuta stærkt – i årets første fem måneder med over 200 mill. kr. En anden ventil viste sig i livsforsikringsselskabernes udlån; de overholdt henstillingerne om nytegninger i statsobligationer, men var samtidig i stand til at forøge udlånene kraftigt, til dels ved at formindske beholdningerne af andre værdipapirer.

Ved en revision af kreditaftalen i juni 1962 søgte nævnet at stoppe disse to vanskeligt kontrolable likviditetskilder. Man regner med i fremtiden at kunne forhindre udlånene i fremmed valuta i at øges ud over det nuværende niveau; oplysningerne fra de første måneder efter den skærpede aftale tyder på et mindre fald i denne type udlån, men sæsonbevægelser gør en bedømmelse vanskelig.

Den norske form for pengepolitik er interessant derved, at den hverken retter sig mod pengeinstitutternes likviditet eller mod renteniveauet, men mod selve udlånene. Sammenhængen mellem banklikviditet og udlån er i Norge tilsyneladende endnu løsere end i andre lande, og det kan næppe betvivles, at en politik, der rettede sig mod banklikviditeten ringere end den faktisk førte politik ville have været i stand til at påvirke det samlede udlånsomfang. At det har voldt de norske myndigheder så store vanskeligheder at opstille en vandtæt aftale i Samarbeidsnemnda er ikke nogen afgørende indvending mod det principielle synspunkt, der ligger til grund for den norske politik. Det fremherskende synspunkt i Norge synes da også at være, at man trods de iøjnefaldende tekniske mangler er inde på den rette vej.

Rammeaftalen for nævnets virksomhed udløber i 1964. Til den tid vil en særlig Penge- og kredittpolitisk Komité have afgivet betænkning om pengepolitikkens fremtidige tilrettelæggelse. Det mest interessante ved denne betænkning vil blive, om den tilslutter sig det synspunkt, at renten kan undværes som pengepolitisk middel. Hvad end konklusionen bliver, skal man være forsigtig med at søge den anvendt på danske forhold. Det må ikke overses, at de norske myndigheder gennem de betydelige udlån, der kanaliseres gennem statsbankerne, og ved den kontrol med emissionen af partialobligationer, som den norske rentelov giver mulighed for, har en betydelig større indflydelse på kreditomfang og -vilkår end det er tilfældet i de fleste vesteuropæiske lande, deriblandt Danmark.

Norsk økonomisk politik har mange instrumenter i anvendelse, men dette har ikke medført, at man i 1962 har nået alle de mål, der blev fremlagt i budgettet for dette år. En nærmere føling med udviklingen i investeringerne og med indkomstudviklingen er ønskelig, såfremt betalingsbalanceunderskuddene ikke fortsat skal være af det nuværende store omfang, og de indenlandske prisstigninger skal standses. Regeringen har udarbejdet et lovforslag om skattefri henlæggelser til investeringsfonds efter svensk forbillede. Såfremt loven gennemføres til virksomhederne få mulighed for at hensætte op til 20 procent af deres årlige fortjeneste; beløbene bindes i Norges Bank, der forrenter dem med 2 procent skattefrit, og frigives af myndighederne med en skatterabat på 15 procent på et konjunkturmæssigt belejligt tidspunkt, dog senest efter fire år. En sådan lovgivning har i Sverige vist sig at have betydelige konjunkturstabiliserende virkninger. Endvidere har man haft forberedende drøftelser i regering og Storting om ønskeligheden af et samordningsorgan for pris- og lønspørgsmål. Som foreløbig konklusion hedder det dog i Nasjonalbudsjettet 1963: »På grunnlag av de drøftelser man har hatt med de berørte organisasjoner, regner en foreløpig ikke med å kunne få etablert et formelt organ«. Men en mere uformel kontakt mellem arbejdsmarkedets parter og myndighederne synes dog at være tilvejebragt, således at regeringen uden tvivl reelt vil udøve en indflydelse på forløbet af de forestående overenskomstforhandlinger. Stigningen i det norske omkostningsniveau ligger ikke helt så højt på listen ved internationale sammenligninger som tallene fra Danmark, men der er ingen mangel på understregninger – ikke alene fra arbejdsgiverside – af den forringelse af landets konkurrenceevne i 1961, som indkomstkravene medførte.

LANGTIDSPLANLÆGNINGEN

Den økonomiske planlægning i Norge finder ikke sit eneste udtryk i de årlige fremlæggelser af Nasjonalbudsjettet. Fra 1948 har man arbejdet med planlægning også på længere sigt. Det første fireårsprogram for årene 1949–52 blev udarbejdet i forbindelse med modtagelsen af Marshall-hjæl-

pen, men siden fulgte programmer for perioderne 1954–57, 1958–61 og senest 1962–65. Programmet for 1958–61 blev mere end opfyldt som følge af det uventet kraftige økonomiske opsving, der satte ind i periodens begyndelse.

Den seneste udgave af Langtidsprogrammet forudser en årlig stigningstakt i bruttonationalproduktet på 4 procent. Programmets hovedtal er i tabel 5 konfronteret med oplysninger om udviklingen i de tilsvarende størrelser i 1950'erne og i programperiodens første to år, skønnet på basis af de seneste oplysninger; programmet blev forelagt Stortinget allerede i foråret 1961.

TABEL 5

Procentvis årlig stigningstakt i bruttonationalproduktet i faste priser[1]).

	1950/55	1955/60	1961/62[2]	1962/63[2]	1962/65[2]
Privat forbrug	2,6	2,9	3	3	3,6
Offentligt forbrug	6,7	4,7	6	6	..
civilt	14,7	0,6	6–7	6	5,0
militært	4,2	6,3	6–7	6	2,4
Bruttoinvesteringer	5,0	0,7	4–5	3	2,6
byggeri m.v.	3,2	1,2	..	..	..
Eksport	6,3	7,1	5–6	6	..
Import	5,5	5,8	3	3–4	..
Bruttonationalprodukt	3,6	3,1	4	4	4,0

[1]) 1950/55 og 1955/60 i 1954-priser, 1961/62 og 1962/63 i 1961-priser og 1962/65 i 1960-priser.
[2]) Beregnet på grundlag af OECD Survey: Norway, June 1962, og Nasjonalbudsjettet 1963. Sidste kolonne fra Langtidsprogrammet 1962–65.

Programmet giver prioritet til investeringerne og det offentlige forbrug; ser man bort fra investeringerne i skibe, forventes begge at stige med henved 5 procent; der skal sættes særlig kraftigt ind med udbygninger af elektricitetsværkerne, og kapaciteten i nogle af de råvareproducerende eksportindustrier skal udvides; i andre industrier, hvor råvareforekomsterne sætter snævrere grænser for produktionsmulighederne, skal investeringerne tage sigte på at muliggøre yderligere forarbejdning af varerne. Programmet indeholder ikke nogen udførlig drøftelse af de mulige virkninger på den norske udenrigshandel af den udvidede arbejdsdeling i Europa som følge af den udvidede samhandel inden for de vesteuropæiske markedsdannelser.

Blandt de offentlige investeringer er det især udvidelserne af vejnettet, der tæller. Programmet diskuterer også videreførelsen af Utbyggingsprogrammet for Nord-Norge, som blev påbegyndt i 1952. Stortinget oprettede i 1960 Distriktenes utbyggingsfond, hvis samlede udlåns- og garantiprogram i 1963 vil nå op over 500 mill. kr. Regeringen har muligheder for at opmuntre til investeringer i distrikterne ved skattebegunstigelser, men nogen klar målsætning for hvad man tilstræber med denne politik synes endnu ikke i sigte.

Selv om Langtidsprogrammet må lade mange spørgsmål ligge og i det hele indeholder langt færre tal, end man venter at finde i et sådant dokument – det kan slet ikke sammenlignes med egentlige planer for en kommende periode, som man kan finde dem i de franske fireårsplaner – er det af overordentlig stor værdi som baggrund for de tilbagevendende drøftelser om kortsigtede problemer og som udgangspunkt for enhver diskussion om landsplanlægning, erhvervsstruktur og offentlig investeringsvirksomhed. At man tillægger det stor betydning at have sådanne programmer er netop kommet til udtryk i form af et lovforslag om udbygning af den økonomiske planlægning, som den norske finansminister fremlagde i Stortinget i september.

Langtidsprogrammerne er hidtil blevet udarbejdet af specielt oprettede sekretariater for hvert nyt program, men der stilles nu forslag om et permanent organ for økonomisk langtidsplanlægning som en afdeling af finansministeriet. Man forestiller sig, at afdeling skal have et dusin medarbejdere og at departementchefen i finansministeriet efterhånden vil få det som sin hovedopgave at lede denne afdeling.

Endvidere påtænker man at etablere et økonomisk planlægningsråd med repræsentanter fra administration, forskning, erhvervsliv og arbejdsmarked. Rådet skal have til opgave at følge planlægningsarbejdet og aktivt bidrage til det, idet man forudser et nært samarbejde med erhvervslivets og arbejdsmarkedets organisationer, såvel som med videnskabelige institutioner. Inspirationen til det norske lovforslag synes nærmest at være kommet fra den økonomiske planlægning i Frankrig.

Sammenligner man det norske forslag med den danske lov om økonomisk samordning, synes forskellene at træde tydeligere frem end lighederne. Det norske forslag har sin styrke i at tilvejebringe de bedst mulige oplysninger om landets fremtidige muligheder gennem et teknisk præget samarbejde mellem stat, organisationer og videnskab. Det er den oplysende snarere end den formidlende funktion, der er lagt vægt på. Det danske lovforslag åbner kun små muligheder i denne retning alene i kraft af sit beskedne personale, men det er selvfølgelig muligt, at det samfundsøkonomiske råds oprettelse kan give stødet til et samarbejde om det, der er kærnen i økonomisk planlægning: tilvejebringelsen af så udførlige og pålidelige oplysninger om de økonomiske fremtidsudsigter som muligt. Til gengæld synes det norske planlægningsråd ikke at skulle tage stilling til pris- og lønproblemer i en overskuelig fremtid, tilsyneladende ud fra den betragtning, at sådanne drøftelser ville belaste samarbejdsviljen om rådets egentlige opgaver for hårdt.

21. 11. 1962.
N. Th.